

Cultuurwaardenonderzoek Klevarie

Cultureel Erfgoed 2009
deel 1: Cultuurhistorie

Gemeente Maastricht

INHOUDSOPGAVE:

AANLEIDING	2
HISTORISCHE SCHETS	3
INVENTARISATIE MONUMENTEN EN STRUCTUREN	15
CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	40
KAART HISTORISCHE FASERING	41
CULTUURWAARDENKAART	42
BEHEER- EN STURINGSKAART	43
TABEL: STATUS VAN GEBOUWEN EN OBJECTEN	44
LITERATUUR	45
COLOFON	46

AANLEIDING

Op 14 juni 2005 heeft het College van B&W van de Gemeente Maastricht ingestemd met de uitgangspunten van het ontwikkelingsprogramma Klevarie dat door het Bestuur van de Zorgstichting Vivre werd gepresenteerd. Ten aanzien van het aspect cultuur is bepaald dat de historie van de stad meer inzichtelijk wordt gemaakt door de oude stadsomwalling in de plannen te betrekken en door het behoud van diverse monumentale panden en gebouwen met een architectonische waarden. Deze uitgangspunten zijn door het architectenbureau Humblé vertaald naar een stedenbouwkundig plan. Dit plan voorziet in het stimuleren van wonen nabij de binnenstad; het realiseren van een aantrekkelijk woon- en leefgebied, het centraliseren van de parkeer-voorziening en het toegankelijk maken van het grotendeels afgesloten binnenterrein door het aanleggen van interne verbindingen.

In opdracht van het bestuur van de Stichting Vivre Maastricht heeft de gemeente Maastricht een Cultuurwaardenonderzoek uitgevoerd naar het terrein van Zorgcentrum Klevarie te Maastricht. De conclusies van dit onderzoek worden t.z.t. verankerd in het Bestemmingsplan Klevarie. Bij de opstelling van het onderzoek is de methodiek van het Maastrichts Planologisch Erfgoedregime gevolgd. Het bestemmingsplan wordt in de gemeente Maastricht als instrument gebruikt om het gemeentelijk cultureel erfgoed te beschermen.

Dit cultuurgoed krijgt via de dubbelbestemming 'Maastrichts Planologisch Erfgoed' (MPE) een vaste positie binnen het bestemmingsplan waardoor de ruimtelijke kwaliteiten op het gebied van cultuurhistorie, architectuurhistorie, landschap en archeologie integraal beheersbaar worden.

Het beschermd cultureel erfgoed wordt in het bestemmingsplan uitgesloten van vergunningsvrij bouwen.

De relevante bouwstenen van het bestemmingsplan voor de toepassing van het MPE zijn de bestemmingsplankaart met de daarbij behorende beheer- en sturingskaart, de voorschriften, de beschrijving in hoofdlijnen en de toelichting. Op de kaart is aangegeven welke objecten, structuren en gebieden zijn geselecteerd voor bescherming. De voorschriften zijn verbonden aan een bouw- en aanlegvergunning en de beschrijving in hoofdlijnen geeft aan hoe met het cultuurgoed dient te worden omgegaan. In de toelichting wordt verwezen naar het onderliggende cultuurhistorisch onderzoek dat de gekozen bescherming motiveert.

Het Cultuurwaardenonderzoek voor het terrein Klevarie zal zich beperken tot de archeologische gegevens op basis van bureau-onderzoek en op de gegevens van monumentale objecten en structuren.

De interieurs van de gebouwen zijn in deze studie niet onderzocht: gegevens over de interieurs worden slechts in uitzonderlijke gevallen vermeld. In de toekomst zal een bouwhistorisch onderzoek per object uitsluitel moeten geven over de waardestelling van de afzonderlijke monumenten.

Bij de totstandkoming van het onderzoek zijn de gegevens gebaseerd op archiefonderzoek in het Historisch Centrum Limburg. Inhoudelijke gegevens werden ook aangereikt door de Stichting Menno van Coehoorn; de Stichting Maastricht Vestingstad (SMV); de Stichting Maquette Maastricht 1867 en de Rijksdienst Archeologie, Cultuurlandschappen en Monumenten (RACM). Het architectenbureau Humblé Architecten stelde gegevens ter beschikking van het beeldkwaliteitsplan Klevarie. De organisatorische begeleiding werd uitgevoerd door Beckers Proces Management te Maastricht.

Kloostercomplex Calvariënberg gezien vanuit het westen. Tekening van Philip van Gulpen, 1846

HISTORISCHE SCHETS

Inleiding

Het terrein van Klevarie heeft een uitzonderlijke ontwikkeling gekend. In het gebied heeft nooit een verstedelijking plaats gehad en de geschiedenis van het terrein is in hoofdzaak bepaald door militaire en religieuze bestemmingen. Alleen de randen van het gebied zijn voor woondoeleinden benut. Het is opmerkelijk dat het Klevarieterrein vrijwel alle belangrijke episodes van de stadsgeschiedenis heeft meegemaakt. Deze geschiedenis begint met aanleg van de stadsommuring in het begin van de veertiende eeuw en krijgt een eerste belangrijke impuls door de stichting van het klooster “Calvariënberg” in 1670, die gevolgt wordt door de bouw van de kloosterkerk in 1710.

In de periode van de Franse overheersing worden enkele industriële activiteiten gemeld.

Na de Franse Tijd gaat het terrein over in handen van het Burgerlijk Armbestuur, die in 1821 het eerste Maastrichtse armenziekenhuis op het binnenterrein opricht. Tijdens de ontmanteling van de vesting Maastricht wordt de stadsmuur tussen de Tongersepoort en de Brusselsepoort in 1868 afgebroken.

Alleen een klein restant van een parallelle keermuur uit de achttiende eeuw herinnert nog aan het tracé van de oude stadsmuur.

In het derde kwart van de 19de eeuw wordt aan de Abtstraat een nieuw ziekenhuis gebouwd (St. Elisabeth-Gasthuis). Deze stichting vormt de kiemcel van een omvangrijk ziekenzorgcomplex, waarmee rond het midden van de 20ste eeuw vrijwel het gehele terrein is dichtgebouwd. Nadat in 1950 het nieuwe ziekenhuis St. Annadal in gebruik wordt genomen, verschuift ook de zorg op het Klevarieterrein naar verpleging en bejaardenzorg.

Aan de Calvariestraat wordt de Bejaardenflat Aldenhof (1953) gebouwd naar ontwerp van architect Huismans. Door de architect Schellinx wordt in opdracht van het Burgerlijk Armbestuur een masterplan opgesteld voor de revitalisering van het gehele Klevarieterrein. Vrijwel alle uitbreidingen uit de 20ste eeuw worden dan gesloopt. Voor de huisvesting van de verpleegkundigen wordt aan de zijde van de Tongersestraat de Polvertorenflat (1962) gebouwd.

Op het binnenterrein van Klevarie is in 1976 de nieuwbouw van de verpleegkliniek Klevarie gebouwd naar een ontwerp van het architectenbureau Swinkels Salemans.

Momenteel staan we aan de vooravond van een nieuwe wending van het Klevarieterrein, waar voor het eerst een echte stedelijke bebouwing mogelijk wordt gemaakt door het plan van architect Fred Humblé.

Luchtfoto van het Klevarieterrein vanuit het westen in 1961

Luchtfoto van het Klevarieterrein vanuit het zuidwesten in 1960

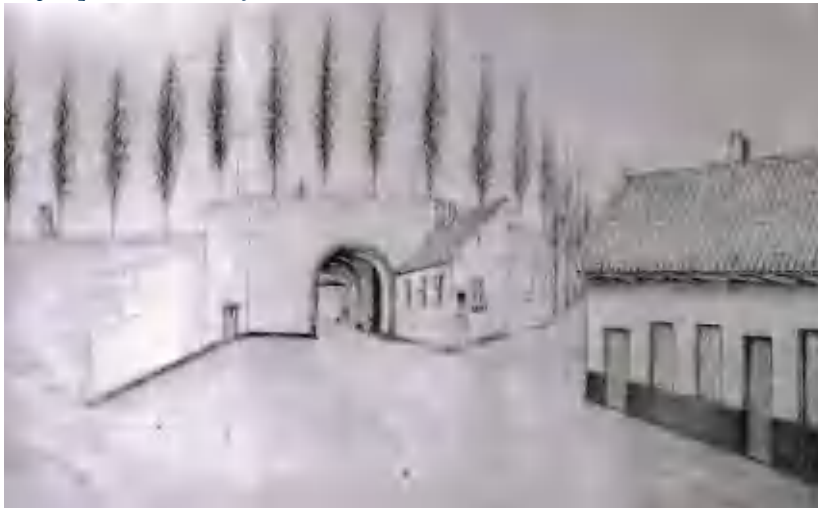
Luchtfoto van het Klevarieterrein in 1961 tijdens de bouw van de Polvertorenflat

Luchtfoto van het Klevarieterrein in 1961 na het gereedkomen van de nieuwbouw Polvertorenflat

Tongersepoort - Theodor Weijnen, 1867

Tongersepoort en wachthuis - Stadszijde Johannes Brabant, 1860

Militaire bebouwingsgeschiedenis

Verschillende structuren en gebouwen op het Klevarieterrein herinneren aan de militaire geschiedenis van de vestingstad, zoals de middeleeuwse stadsommuring, het Jekerkanaal, de Kat Brandenburg, het kruithuis, een wachthuis aan de Tongersestraat en een affuitenloods aan de Abtstraat. Het Klevarieterrein wordt in noordzuid richting doorsneden door de tweede middeleeuwse stadsommuring, die in het derde kwart van de veertiende eeuw werd gebouwd op een aarden wal.

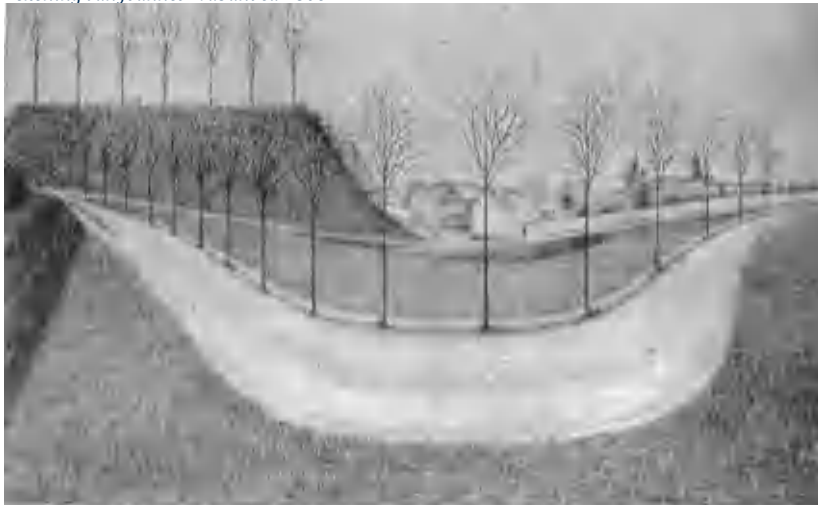
Deze tweede stadsmuur had een lengte van 3575 meter. Voor de hoofdwal lag een diepe gracht die aan de zuidzijde van de stad met Jekerwater en aan de noordzijde van de stad met Maaswater gevoed werd. Maar in droge tijden stond het niveau van de Maas te laag om de noordelijke gracht te kunnen voeden.

Nadat Maastricht in 1673 in Franse handen was gevallen, werd de vesting naar plannen van Vauban, aangepast. Zijn voorstellen betekende een aanzienlijke versterking van het defensieve vermogen van de vesting. De Fransen vernieuwden in 1673 de Jekerinundatie aan de zuidzijde van de stad vrijwel volledig. De inundatie werd beveiligd met drie verschaningen. Ter verbetering van de watertoevoer naar de noordelijke grachten kwam onder de bodem van de droge stadsgracht tussen de Tongersepoort en de Lindekruispoort een 1165 meter lange overwelfde watergang tot stand. Dit schiep de mogelijkheid om water uit de Jeker naar het noordfront van de vesting te leiden.

Het bemetselde aquaduct bleef bekend onder de naam Jekerkanaal en de naam is nog behouden gebleven in de Jekerstraat, die in de nabijheid van Jekerkanaal is gelegen. Het kanaal werd aangelegd door de Franse ingenieurs Rougon en De Choisy. Het aquaduct is grotendeels behouden, maar niet toegankelijk. Het werd tijdens de Tweede Wereldoorlog voor het laatst betreden met de bedoeling om te bekijken of het geschikt was voor het gebruik als schuilkelder.

Gezicht op het kruithuis van de Kat Brandenburg gezien vanuit het zuidwesten.
Tekening van Joannes Brabant ca. 1860

De Kat Brandenburg- Tekening van Joannes Brabant ca. 1860

In de put bij de Tongersepoort heeft men toen betonringen laten plaatsen om het kanaal toegankelijk te houden. Aan de zijde van de Tongersepoort ligt het kanaal op een diepte van 9 meter. De overwelfde ruimte heeft een hoogte van 170 cm. en een breedte van 110 cm.

Op het Klevarieterrein hebben twee kruithuizen gelegen. Het eerste kruitmagazijn dateerde waarschijnlijk uit 1692. In dat jaar gaf de Raad van State toestemming voor de bouw van meerdere kleine 'Polvermagasijnties' bij de verschillende grote kanonnenbatterijen. Deze batterijen stonden op enkele kunstmatig opgeworpen verhogingen die aangeduid werden met de benaming Kat. Aan de westzijde van het Klevarieterrein lag de Kat Brandenburg, waar later het Brandenburgerplein naar is vernoemd. Op deze plaats vertoonde de middeleeuwse stadsomwalling een uitstulping ter hoogte van de "toren van de Hackencamer" die in de as van de Calvariestraat lag. De Kat Brandenburg is vergelijkbaar met de thans nog bestaande Tongersekat in de tuin van het vml. Jezuïetenklooster. De oude kruitmagazijnen werden in de aarden heuvel van de katten ingegraven. In 1761 is het buskruitmagazijn van de Kat Brandenburg ontploft, door schuld van de kanonnier Abraham van Citters. Zijn naam bleef bewaard in de naam Abrahamslook, zoals de rampplek aanvankelijk werd genoemd. Tegenwoordig is het de naam van het café op het Klevarieterrein. Bij deze grote ontploffing vielen eenentwintig doden. Er was maar liefst 36.000 pond kruit ontploft. In de walmuur gaapte een grote bres en van het kruitmagazijn stond praktisch geen steen meer op de andere. De nabijgelegen adellijke stadswoningen van de prinses Van Hessen-Philipsthal en die van de freule Maria de Selys lagen volledig in puin. Ook het Comediegebouw (de vml. Manege op de hoek Calvariestraat-Jekerstraat) en het klooster van Calvarienberg waren fors beschadigd.

Impressie van de buskruitramp van 1761. Gravure van J. Buys uit 1783

Op de plek van de ontploffing ontstond in de stadsmuur een grote bres, die een jaar later werd hersteld. Bij deze herstelling werd het ondergrondse Jekerkanaal weer gerepareerd.

De Kat Brandenburg werd hersteld volgens plan van de directeur van de fortificaties De la Rive. Hij liet op de plaats van de ontplofte stadsmuur een redan (uitbouw van de hoofdwal) bouwen, waardoor de stadsmuur een merkwaardige uitspringende hoek kreeg. Deze verandering van het tracé van de muur is vooral opvallend omdat het tracé van het Jekerkanaal ongewijzigd bleef. In de redan werd de nieuw infanteriesortie aangelegd en deze sortie kreeg de naam “Sortie de Bres”.

Na deze buskruitramp werden er in het derde kwart van de 18de eeuw nieuwe kruithuizen gebouwd. Een daarvan bleef bewaard in de Kloostertuin van het Jezuïetenklooster aan de zijde van de Bonnefantestraat. Andere kruithuizen werden in deze periode gebouwd bij de Kat Hoogfrankrijk (tussen de Brusselsestraat en de Herbenusstraat), bij de Kat Brandenburg op het terrein tussen de Abtstraat en het Sint Servaasbolwerk en aan de Bourgognestaat in Wyck. Het kruithuis van de kat Brandenburg is in de jaren 1766-1767 gebouwd op de plek waar nu de verpleegkliniek van Kelvarie staat. De nieuwe kruithuizen werden gebouwd binnen een dikke ommuring, die in geval van nood als plofmuur kon fungeren. In de Tongersestraat herinnert een wachthuis nog aan de militaire geschiedenis van het Klevarieterrein. Dit was het wachtgebouw van de stadzijde van de Tongersepoort. Het dateert uit het derde kwart van de achttiende eeuw en het heeft een grote uitkragende luifel. Bij de verkoop van de wachthuizen in 1868 werd door het bestuur der registratie en domeinen bepaald dat de dakoverstek van dit wachthuis afgebroken moest worden, maar deze bepaling is gelukkig bij dit wachtgebouw niet opgevolgd.

Portret van Elisabeth Strouven -
Olieverfschilderij uit de 18de eeuw

Grafsteen van Elisabeth Strouven in de
Kapel aan de Calvariëstraat

Het klooster Calvariëberg gezien vanuit het westen. Naar een tekening van Philippe van Gulpen,
ca. 1840

Geschiedenis van de Zorginstellingen op het Klevarieterrein

In 1628 stichtte Elisabeth Strouven aan de Abtstraat een huis voor de zorg van de onbemiddelde zieke medemens.

Het ziekenhuis aan de Abtstraat werd aanvankelijk vernoemd naar Elisabeth Strouven. Zij werd in Maastricht geboren op 24 januari 1600, als jongste kind van de schoenmaker Petrus Strouven.

Elisabeth Strouven stichtte in 1628 een klein klooster aan de Calvariëstraat, samen met haar zus Maria en haar volgelingen Elisabeth Pruynen, Elisabeth Dries en Elisabeth Gilissen.

De vijf zusters legden zich toe op de ziekenzorg en in het bijzonder op de verzorging van pestlijders en krijgsgevangenen. In 1661 stierf Elisabeth Strouven en zij werd begraven op het kerkhof van Calvariëberg op de binnenplaats aan de Abtstraat. Dankzij schenkingen en legaten groeide het kleine huis in korte tijd uit tot het grote klooster van Calvariëberg, dat nu nog de Calvariëstraat domineert.

Gezicht op de binnenplaats van het klooster Calvariënberg naar een tekening van Philippe van Gulpen, ca. 1840

Gesticht Calvariënberg naar een tekening van Philippe van Gulpen, ca. 1849

Interieur kapel Klevarie

Van het oorspronkelijke kloostercomplex resteert nu nog de kloostervleugel uit 1671 aan de Calvariestraat en de aangrenzende kapel, die in 1710 werd gebouwd.

Na de verovering van de stad door de Franse republikeinen zijn de Maastrichtse kloosters in 1797 opgeheven en alle kerkelijke bezittingen publiekelijk verkocht. Het klooster van Klevarie werd opgekocht door de textielfabrikant Louis Rigano, die echter twee jaar later overleed.

De weduwe Rigano verhuurde het kloostercomplex vervolgens aan de gebroeders Fraiture die op deze plek in 1800 een fabriek voor de productie van straatlantaarns hebben gesticht.

Kadasterkaart, 1840

Administratiekantoor van het Burgerlijk Armbestuur - hoek Abtstraat/Calvariestraat, ca. 1920

In 1820 verkocht de weduwe Rigano het kloostertcomplex voor 25.000 Francs aan het Bureau van Weldadigheid en de Administratieve Commissie voor het Burgerlijke Gasthuis.

In later tijden werd deze instelling meestal afgekort tot Burgerlijk Armbestuur.

Het Burgerlijk Armbestuur bouwde een jaar later in de tuin een nieuw ziekenhuis. De kloostervleugels langs de Abtstraat en de Calvariestraat werden ingericht voor de opvang en verpleging van gebrekkigen en psychiatrische patiënten.

Voor de verpleging van krankzinnigen werd in 1847 tegen de westgevel van de kloosterkapel een nieuw bouwwerk opgericht. Het gebouw wordt momenteel aangeduid met de benaming Kanunnikenhuis.

In 1856 kreeg de Duitse architect Carl Weber opdracht voor de bouw van een Administratiekantoor aan de Abtstraat. Het bouwwerk verrees op de plaats van de gesloopte kloostervleugel. Het gebouw vormt in Maastricht het eerste bouwwerk in een neogotische stijl. De rijkgedecoreerde façade is versierd met plastische geledingen en gedenksteden van de stichters en weldoeners van het ziekenhuis.

Binnenplaats klooster Calvariënberg, ca. 1960

Binnenplaats van het klooster Calvariënberg, ca. 1960

Tussen 1887 en 1891 werd het nieuwe St. Elisabethziekenhuis aan de Abtstraat gebouwd naar ontwerp van de Antwerpse architecten Bildmeyer en Van Riel. Al snel gold dit Elisabethziekenhuis als een van de beste ziekenhuizen van het land.

Een van de belangrijkste grondleggers van het nieuwe ziekenhuis was dr. Lambertus Van Kleef, die leefde van 1846 tot 1928. Hij werd in 1884 door de gemeenteraad benoemd tot eerste geneesheer van de stad en in 1897 tot geneesheer-directeur van het nieuwe Elisabethziekenhuis.

Het nieuwe ziekenhuis aan de Abtstraat telde vier grote verpleegzalen, waar in totaliteit honderd patiënten konden worden verzorgd. Daarnaast was er een kleinere zaal voor de verpleging van twintig klassen-patiënten. Voor de bouw van het nieuwe ziekenhuis werden in 1882 al 200.000 bakstenen aangekocht, maar het zou nog vijf jaar duren voor men daadwerkelijk met de bouw kon aanvangen, omdat zowel de gemeente als de provincie de nieuwbouwplannen moest goedkeuren.

Pas op 16 juli 1891 werd het nieuwe ziekenhuis officieel in gebruik genomen. In de aangrenzende affuitenloods werd een aparte afdeling ingericht voor besmettelijke zieken.

Achter het Elisabethziekenhuis werd het terrein in de eerste helft van de twintigste eeuw geleidelijk aan volgebouwd met paviljoens. Veelal zijn de paviljoens paarsgewijs geordend, omdat de verpleging van heren en dames strikt gescheiden werd. Aan deze expansie van de vrijstaande paviljoenbouw kwam in 1950 een einde toen het nieuwe ziekenhuis van St. Annadal werd geopend.

Alleen voor de bejaardenzorg werd in 1953 de Bejaardenflat Aldenhof gebouwd op de hoek Calvariëstraat en St. Servaasbolwerk. Het gebouw werd in 1953-1954 gerealiseerd naar ontwerp van architect Jean Huismans. De bouw van deze bejaardenflats werd pas mogelijk toen de Minister van Volkshuisvesting en Wederopbouw bereid was om deze bejaardenflats op dezelfde wijze te financieren als de woningwetwoningen. De lay-out van het gebouw is gericht op de verschillende zorgfuncties. Inmiddels was

Kapel van het klooster Calvariënborg, ca. 1960

Plattegrond van de ziekenhuispaviljoens in het midden van de 20ste eeuw, naar een opmeting van Architect W.M. Schellinx

in samenhang met dit gebouw ook de westelijke rand van het Klevarie ingrijpend veranderd door de aanleg van een nieuwe straatverbinding die nu bekend staat als St. Servaasbolwerk. De nieuwe straat is in 1949 ontworpen.

De meest ingrijpende verbouwing geschiedde in het derde kwart van de vorige eeuw. In opdracht van het Burgerlijk Ambestuur heeft architect W. Schellinx in 1960 een masterplan ontwikkeld voor de modernisering van de patiëntenzorg, waarbij de nadruk zou komen liggen op de verpleging van bejaarden en een integratie van psychiatrische en geriatrische zorg. Dit zou alleen efficiënt kunnen gebeuren door een totale vernieuwing van het verpleeghuiscomplex.

Maquette verpleegstersflat, 1961

Alternatieve maquette, 1961

In het plan van Schellinx was ook gekozen voor een zelfstandige huisvesting van het verpleegkundig personeel in een moderne accommodatie, omdat een modern internaat ook gunstig was voor de werving van gemotiveerd personeel.

De nieuwe verpleegstersflat aan de Polvertorenstraat werd in 1962 gerealiseerd naar een ontwerp van architect W. Schellinx.

De verzorging van de psychiatrische patiënten gebeurde vanaf 1972 in de inrichting van Vijverdal. In dat zelfde jaar verhuisden de “oude-van-dagen” naar het bejaardenhuis Molenhof aan de Pietersstraat. Nadat in 1972 het nieuwe psychiatrisch centrum Vijverdal in gebruik was genomen, besloot het Burgerlijk Armbestuur om op het Klevarieterrein een modern verpleegtehuis te bouwen. In 1973 werden vrijwel alle gebouwen op het binnenterrein gesloopt en in 1975 zijn de drie geschakelde vleugels van het verpleeghuis Klevarie gebouwd naar ontwerp van het architectenbureau Swinkels-Salemans. Het gehele complex was gericht op de verpleging van 400 bejaarden met een somatische of psychische ziekte. Het Verpleeghuis Klevarie werd in Zuid-Limburg de centrale voorziening op het gebied van de psychiatrische en geriatrie zorg.

Vanaf 1976 werden de oude kloostergebouwen op de hoek Abtstraat en Calvariestraat door de gemeente gehuurd voor de huisvesting van de dienst Sociale Zaken. Tien jaar later werd het mortuarium aan de Calvariestraat gesloopt en verrees op deze plek een Woningblok van de bouwvereniging Servatius. De kapel werd toen ook betrokken bij de gemeentelijke Sociale Dienst, die er op de verdieping de kantine heeft ingericht, terwijl het aangrenzende kanunnikenhuis een kantoorfunctie kreeg.

Verpleegkliniek Klevarie, 2009

De Universiteit Maastricht heeft van 1978 tot 2007 het Elisabeth-Gasthuis gehuurd van het Burgerlijk Ambestuur. Het gebouw werd ingericht met kantoren en in de kelderverdieping werden onderwijsruimtes gecreëerd. Momenteel worden plannen ontwikkeld voor de vestiging van de kantoren van het hoofdbestuur van Vivre.

Administratiekantoor van het Burgerlijk Armbestuur: gevel aan de Abtstraat, foto 2009

INVENTARISATIE MONUMENTEN, STRUCTUREN EN OBJECTEN

Monumenten

Adres:

Abtstraat 2

Objectnaam:

Administratiekantoor van het Burgerlijk Armbestuur

Status:

Rijksmonument

Objectomschrijving:

Neo-Gotisch Administratiekantoor gelegen binnen de bebouwde kom en binnen het beschermd stadsgezicht van Maastricht. Het pand is gebouwd in het jaar 1857 naar een ontwerp van architect Karl Weber in opdracht van het Burgerlijk Armbestuur. Het administratiegebouw vormde een onderdeel van het Calvariënbergcomplex voor geneeskundige en geriatrische zorg in Maastricht.

Het voormalige administratiegebouw heeft een rechthoekige plattegrond, telt drie bouwlagen en wordt afgedekt met zadeldaken met grijze OHV-pannen. Het toegepaste bouw materiaal is baksteen, zandsteen en hardsteen. De lange gevel aan de Abtstraat telt twaalf vensterassen en heeft een gevelindeling met lisenen en een centraal bouwdeel bekroond met een trapgevel. Daaronder is de eerste en tweede verdieping gevat in een zandstenen spitsboogomlijsting, met drie- en

*Detail van de middenpartij van de gevel van het Administratiekantoor van het Burgerlijk
Armbestuur, foto 2009*

vierpassen plus een wapenschild. Tussen de lisenen, die zelf uitlopen in kantelen, bevindt zich een muizetanddecoratie. Gevelijsten bevinden zich tussen de bouwlagen. Met uitzondering van de entreepartij beschikken alle twaalf assen over identieke, gekoppelde vensters met bovenlichten. Vensteromlijstingen in baksteen (1e en 3e laag) of zandsteen (2e laag). De gevel in de Calvariestraat heeft blinde vensternissen en een trapgevel met schouderstukken, waarin een drietal boogfriezen en spitsboogvensters.

Het centrale bouwdeel van de achtergevel is eveneens bekroond met een trapgevel. Hieronder is de eerste en tweede verdieping gevat in een zandstenen spitsboogomlijsting met drie- en vierpassen.

In de gevel aan Abtstraat bevinden zich drie gevelstenen met de volgende inscripties: Anatole L. Castel, Anna A.S. Castel 1928; Godefroid Cruts-Kerens 1874; Clementine Destouvelles 1858.

Waardering:

Het voormalig administratiegebouw is van cultuurhistorische waarde omdat het in Maastricht een zeer vroege uiting is van een neogotisch gebouw met een niet-kerkelijke functie.

Het gebouw heeft een bijzondere typologie als een zeldzaam voorbeeld van een negentiende eeuwse administratiekantoor.

Het voormalig administratiegebouw bezit architectuurhistorische waarden vanwege de bouwstijl, het belang voor het oeuvre van de architect Weber, het bijzondere materiaalgebruik en de ornamentiek. Ensemblewaarde ontleent het voormalig administratiegebouw aan de situering binnen het beschermde stadsgezicht Maastricht. Het voormalig administratiegebouw is van algemeen belang wegens de architectonische gaafheid van het exterieur en de relatie met de stedelijke omgeving.

Richtlijnen:

Het gebouw verkeerd in een prima staat en hoeft feitelijk alleen maar gereinigd te worden. De blinde ramen in de zijgevel aan de Calvariestraat moeten niet opengebroken worden. Wel is het mogelijk dat in de hoge blinde gevel van de vleugel ter linkerzijde van het administratiegebouw aanvullende gevelopeningen worden gemaakt.

Kerk van het klooster Calvariënberg gezien vanuit het noordwesten, foto 2009

Klooster Calvariënberg gezien vanuit het noordwesten, foto 2009

Adres:

Abtstraat 2

Objectnaam:

Klooster Calvariënberg

Status:

Rijksmonument

Objectomschrijving:

Voormalig nonnenklooster Calvariënberg. Van de oude stichting bestaat nog een gedeelte uit 1671 en de kapel uit 1710 met aan de westzijde een pilastergevel, die grotendeels is ingebouwd. Verder is er een gedeelte in neoclassicistische trant van het in 1821 gebouwde ziekenhuis. (Redengevende omschrijving van het Rijksmonumentenregister 1965).

Waardering:

Het gebouw heeft een hoge waardering vanwege de historische betekenis die het klooster van Elisabeth Strouven heeft gehad voor de gezondheidszorg in Maastricht. Het kloostercomplex heeft daardoor een bijzondere betekenis in het collectieve geheugen van de bewoners van de stad.

Het complex is bijzonder vanwege de stijl en de vormgeving van de kloosterkapel, die een sobere barokke kopgevel heeft aan de westzijde van het gebouw. Ook het interieur van de kapel heeft een rijke laat 19de eeuws decoratieprogramma met een interessante iconografie rond het leven van Elisabeth Strouven en haar navolgers.

Het gebouw heeft ensemblewaarde in samenhang met de later toegevoegde vleugels en gebouwen aan de Abtstraat en op het binnenterrein.

Richtlijnen:

Het exterieur van de kapel van het Calvariënklooster was oorspronkelijk niet geschilderd : indien de witte kleurstelling van het gebouw wordt verwijderd, kan de rijke kleurschakering van de mergel, hardstenen en bakstenen onderdelen beter tot uitdrukking komen. Bovendien wordt dan de merkwaardige tweedeling in de kopgevel (waarvan het bovenste gedeelte nml. niet geschilderd is) opgeheven.

Het interieur van de kapel verdient een opknapbeurt waarbij de detonerende kantine wordt ontmanteld en de muurschilderingen en de glas-in-loodramen uit 1902 worden gereinigd.

Het overbrengen van de grafsteen van Elisabeth Strouven naar de O.L.Vrouwekerk wordt ontraden omdat de stoffelijke resten van de stichteres van het Calvariënklooster van oorsprong ook in deze kapel zijn bijgezet.

De kloostergevel aan de Calvariestraat telt meerdere rolluiken, die de karakteristieke gevelopbouw verstoren: deze kunnen het beste vervangen worden door een interne beveiliging.

St. Elisabethziekenhuis: ontwerp van de voorgevel.
Tekening van de architecten Bildmeyer en Van Riel

St. Elisabethziekenhuis aan de Abtstraat 2A, 2009

Adres:

Abtstraat 2A

Objectnaam:

St. Elisabethziekenhuis

Status:

Rijksmonument

Objectomschrijving:

Het Elisabethziekenhuis aan de Abtstraat is gebouwd naar ontwerp van de Antwerpse architecten Bildmeyer en Van Riel.

Het voormalige ziekenhuis heeft momenteel een vierkante plattegrond en is gebouwd over twee bouwlagen, die afgedekt zijn met zadeldaken en tentdaken. In de gevels zijn gekoppelde vensters met bovenlichten uitgespaard. De hardstenen plint is geaccentueerd met een band van mergelblokken. De voorgevel aan de Abtstraat loopt trapsgewijs op en heeft een symmetrische opbouw met vijf venstertraveeën en wordt bekroond door een spitse topgevel. In het centrale geveldeel bevinden zich de toegangsdeuren onder een gedrukte spitsboog. De terugliggende bouwdelen hebben elk twee vensterassen en zijn voorzien van een achtkantige traptoren met tentdak.

Het bouwwerk is uitgevoerd in baksteen en rust op een hardstenen plint die door een band van mergelstenen wordt geaccentueerd. De voorgevel heeft vijf vensterassen en eindigt in een spitse topgevel. In het centrale deel bevinden zich op de begane grond onder een gedrukte spitsboog de toegangsdeuren, geflankeerd door uitspringende, getrapte muurdammen met schouderstukken die beide een fantasiebekroning dragen in de vorm van torentjes. Boven de rechthoekige toegangsdeuren een veld met vier rondboognisjes, daarboven een grote spitsboognis. In deze nis staan twee spitsboogvensters waarboven een grote rozet met decoraties in baksteen

St. Elisabethziekenhuis: achtergevel met aanzetstukken van de gesloopte dwarsvleugels

en zandsteen en een boogveld met baksteendecoraties. Aan beide zijden van het middengedeelte bevinden zich twee vensterassen met rechthoekige vensters. De zijvleugels hebben een uitbouw met een achthoekige traptoren met tentdak.

De achtergevel van het gebouw wordt nu gedomineerd door twee blinde muurdelen. Hier bevonden zich oorspronkelijk de andere twee verpleeghuisvleugels, die in 1977 zijn gesloopt.

Het interieur is gegroepeerd rond de centrale hal. De vertrekken zijn gegroepeerd rond deze hal met vier karakteristieke gietijzeren zuilen op hardstenen basementen. Daarop rust de galerij met een smeedijzeren balustrade. De hal krijgt licht via een vierkante lichtkoepel die rust op met stucwerk versierde consoles.

De centrale hal heeft een tegelvloer met rondom een band van hardsteen. In deze centrale hal zijn de vertrekken gegroepeerd rondom een vide met een rondlopende galerij, die gedragen wordt door vier grote gietijzeren kolommen. De galerij heeft een smeedijzeren balustrade: de centrale hal heeft lichtkoepel die rust op gestucte consoles. De deuren van de kamers op de begane grond hebben een decoratieve houten omlijsting. Aan de linker- en rechterzijde van de centrale hal is een trappenhuis met houten trap met houten leuning.

Waardering:

Het voormalige ziekenhuisgebouw heeft een grote sociaal-historische waarde omdat het een vroeg voorbeeld is van een gebouw voor geneeskundige en geriatrische zorg in Maastricht.

Het voormalig ziekenhuis heeft een bijzondere typologische waarde omdat het te Maastricht de eerste nieuwbouw met een ziekenhuisbestemming was.

Het gebouw bezit architectuurhistorische waarden vanwege de bijzondere bouwstijl, de betrokkenheid van de architecten Bildmeyer en

Plattegrond van de verdieping van het St. Elisabethziekenhuis

Van Riel, de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp en de bijzondere ornamentiek. De architectonische ornamentering herinnert aan de stijl van de Amerikaanse architect Henry Richardson. Ensemblewaarde ontleent het pand aan de situering binnen het beschermde stadsgezicht van Maastricht, maar omdat het voormalige ziekenhuis als vrijstaand gebouw is ontworpen heeft het geen hoge ensemblewaarde.

Richtlijnen:

Met de architectonisch waarde van het gebouw moet zorgvuldig en terughoudend omgesprongen worden, zodat het interieur van dit bouwwerk qua structuur en decoratie ongeschonden blijft.

Op de plaats van de gesloopte achtervleugels zou in de nieuwe situatie weer een reminiscentie aan deze uitbouw hersteld kunnen worden.

Abtstraat 4: zijgevel van de affuitloods

Adres:

Abtstraat 4

Objectnaam:

Affuitloods

Status:

Rijksmonument (de bescherming is geregeld via het aangrenzende woonhuis Abtstraat 4)

Objectomschrijving:

Langgerekte loods, gebouwd in het derde kwart van de 18de eeuw, waarschijnlijk in samenhang met kruithuis van de Kat Brandenburg, dat in 1767 werd gerealiseerd. Volgens een inmeting uit ca. 1880 (ARA 147 B) liep de loods tot aan de plofmuur van het kruithuis en was het gebouw daardoor een stuk langer dan de huidige lengte. Het gebouw heeft een kopse gevel aan de Abtstraat met daarin twee grote koetspoorten met hardstenen omlijstingen en daartussen een hoger geplaatst hooiluik met een houten deurtje. De affuitenloods is een langgerekt gebouw dat slechts één bouwlaag telt en een zolderverdieping onder een zadeldak, dat met grijze OHV-pannen is gedekt. De zijgevels en de achtergevel zijn in de loop van de twintigste eeuw herhaaldelijk vernieuwd, waardoor deze nu nog maar weinig authenticiteit bezitten. In de zijgevel bevinden zich tien vensters met 8-lichts ramen en een moderne deur met glaspanelen.

Waardering:

Het bouwwerk heeft een positieve waardering vanwege de architectuurhistorie, cultuurhistorie en zeldzaamheidswaarde. Vanwege de functie is de affuitenloods ook typologisch van belang. Bovendien is het pand vanwege de vormgeving en materiaalgebruik een

Abtstraat 4: voorgevel van de affuitloods

kenmerkend voorbeeld van een utilitair bouwwerk in de vestingstad. Het bijzondere bouwwerk versterkt de ruimtelijke karakteristiek en belevingswaarde van het straatbeeld van deze woonbuurt.

Richtlijnen:

Bij het realiseren van een nieuwe bestemming moet vooral de voorgevel gerespecteerd worden. De geslotenheid van deze gevel met twee grote rondboogpoorten vormt het belangrijkste onderdeel van de affuitloods. Voor het aanbrengen van lichtvoorzieningen kan men beter de drie andere gevels gebruiken.

Abtstraat 4: Monumentaal woonhuis naast de affuitloods

Adres:

Abtstraat 4

Objectnaam:

monumentaal woonhuis naast de affuitloods

Status:

Rijksmonument

Objectomschrijving:

Woonhuis met een brede lijstgevel uit het derde kwart van de negentiende eeuw. Het gebouw heeft twee bouwlagen en een zolderverdieping onder een zadeldak, dat gedekt is met grijze OHV-pannen. De voorgevel telt zeven vensterassen en de vensters hebben kozijnen met een tussenkalf, bovenlicht en twee raamvleugels. Boven de ramen is een hardstenen latei geplaatst. De ramen van de begane grond hebben een hardstenen dorpel, terwijl de ramen op de verdieping op een doorlopende hardstenen lijst rusten. De gevel is opgemetseld in baksteen en staat op een hardstenen plint, die telkens onder elk venster onderbroken wordt door een kleine koekkoek. De deuropening is in de vijfde vensteras geplaatst in een vlakke hardstenen omlijsting en is gevuld met een paneel deur in een donkergroene kleur. In het voorste dakschild staan zeven dakkapellen, die een tympaanbekroning hebben. Het dak heeft een geprofileerde gootlijst.

Waardering:

Het gebouw heeft ensemblewaarde in relatie tot de bebouwing aan de westzijde van de Abtstraat. Het gebouw heeft architectonische waarde als uiting van een sober en doelmatig ontworpen stadswoning uit het eind van de negentiende eeuw.

Richtlijnen:

Verwijderen van graffiti en eventueel aanbrengen van een antigraffiti-coating.

Abtstraat tussen nrs. 8 en 16: monumentale poortomlijsting

Muurwerk tussen de panden Abtstraat 8 en 16, foto 2009

Adres:

Abtstraat ong. (muurwerk tussen nrs. 8 en 16)

Objectnaam:

muurwerk met rondboogpoort

Status:

Gemeentelijk Erfgoed

Objectomschrijving:

De muur staat in de erfgrans van het Klevarieterrein over een lengte van 34 meter tussen de panden Abtstraat 8 en 16. De muur van ca. vier meter hoogte is opgetrokken uit baksteen en staat op een plint van hardsteen. Op een hoogte van twee meter is een mergelstenen band gelegd. De muur is afgedekt met een geprofileerde hardstenen dekljst. Aan de noordzijde is een kleine poortdoorgang aangebracht. Deze doorgang heeft een opgeklampte deur met verticale delen. Boven de deur bevindt zich een rondboog met een bovenlicht dat door een driepas wordt ingedeeld en in het midden van de boog bevindt zich een sluitsteen met een kruisornament. Rond het bovenlicht is een verdikking van het muurwerk aangebracht in de vorm van een fronton. Aan de zuidzijde bevindt zich een grote rondboogpoort met een licht getoogde hardstenen omlijsting waarin een diamantkoppendecoratie is opgenomen. Deze poort dateert uit het eind van de achttiende eeuw en ze is herplaatst bij het opbouwen van de muur aan het begin van de 20ste eeuw. De twee houten poortvleugels zijn gemaakt met verticale delen. Aan weerszijden van de doorgang zitten schampstenen van hardsteen.

Waardering:

De muur bezit architectuurhistorische waarden vanwege rijke detaillering van de verschillende muurdelen en de vormgeving van de

hardstenen poortomlijsting.

Richtlijnen:

Verwijderen van de plantenbegroeiing in de bovenrand van de hardstenen poortomlijsting en verwijderen van de algenaanslag op de hardsteen.

Perspectieftekening van de Verpleegstersflat aan de Polvertorenstraat.
Tekening van architect W. Schellinx, ca. 1960

Adres:

Polvertorenstraat 4-6

Objectnaam:

verpleegstersflat

Status:

Dominant

Objectomschrijving:

De Verpleegstersflat werd in 1961 ontworpen door architect W. Schellinx als een verpleegstersinternaat met 40 kleine appartementen. Op de begane grond is een laagbouw toegevoegd die het hoge blok volledig omsluit. Hier waren de gemeenschappelijke voorzieningen ondergebracht. Het flatgebouw telt 10 verdiepingen die zich over een hoogte van 41 meter uitstrekken. Het flatgebouw heeft een vierkant grondplan en in het midden bevindt zich het trappenhuis en de lift. Deze centrale logistieke functie is ook aan de bovenzijde van het gebouw geaccentueerd door een dakopbouw, waarin twee waterreservoirs zijn ondergebracht.

Het flatgebouw is opgetrokken in een gewapende betonconstructie en de buitengevels zijn in een witte kleurstelling geschilderd. De balkons zijn in twee rijen aan de noord- en zuidzijde aangebracht en door de strakke belijning verlenen de balkonrijen een ritmisch gevelbeeld, dat sterk contrasteert met de rustige indeling van de oost- en westgevel.

De laagbouw heeft door het kleur- en materiaalgebruik een autonoom karakter gekregen: hier zijn de gevels uitgevoerd met grote glaspuien en muren van zachtgroen getinte bakstenen.

Verpleegstersflat aan de Polvertorenstraat, foto 2009

Laagbouwverdieping aan de voet van de Verpleegstersflat aan de Polvertorenstraat, foto 2009

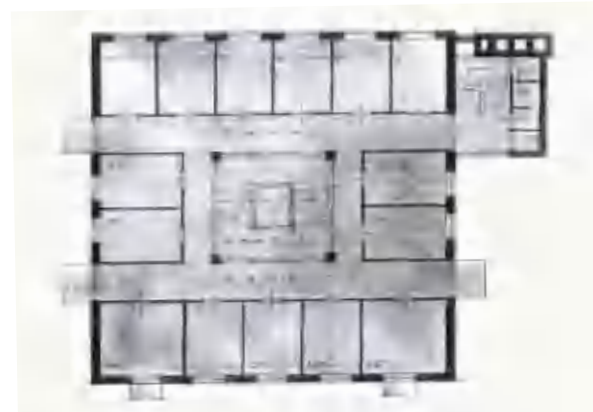
Waardering:

De Verpleegstersflat is nog gaaf, in die zin dat het oorspronkelijke ontwerp en de constructie nog zichtbaar en compleet aanwezig zijn. Het gebouw is kenmerkend als voorbeeld van een moderne utilitaire hoogbouw en het vormt een van de weinige grote ontwerpen van de hand van architect W. Schellinx. Het gebouw maakt geen onderdeel uit van een stedenbouwkundig ensemble maar door de grote hoogte heeft het gebouw wel invloed op het silhouet van de stad en markeert het de historische toegang tot de stad aan de Tongersepoort.

Richtlijnen:

Bij een verbouwing dienen eventuele bouw fysieke aanpassingen in het interieur opgelost te worden.

De laagbouw op de begane grond is weliswaar in een geheel andere stijl gebouwd, maar in de ordening van de bouwvolumes vormt deze laagbouw een harmonische setting rond de voet van de toren en deze laagbouw (in de stijl van Philip Johnson) verdient extra aandacht in het ontwikkelproces.

Verpleegstersflat aan de Polvertorenstraat, eerste tot en met negende verdieping

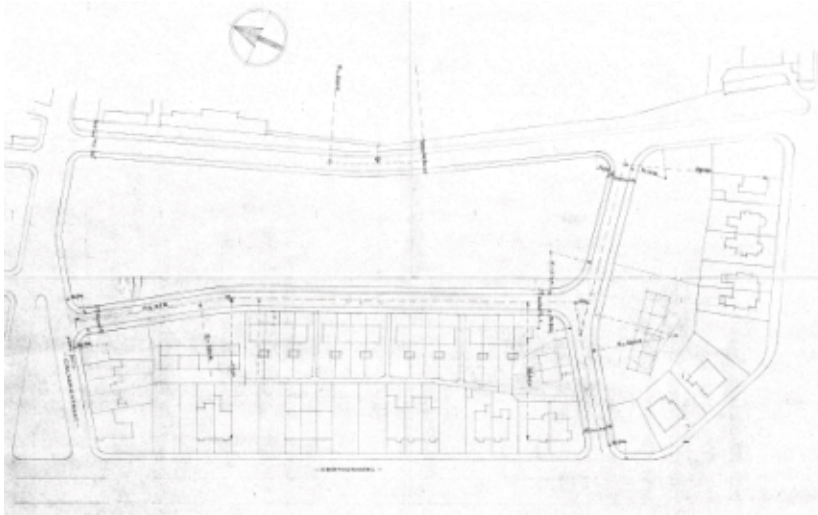
Opmetingstekening voor de Parijse Maquette van Maastricht, 1749

Gezicht op de Abtstraat: tekening van Valentijn Klotz, 1671

Vestingstructuren:

Het Klevarieterrein vormt een enclave tussen de eerste en tweede stadsommuring, maar na de sloop van die tweede stadsmuur in 1867-1868 werd het Klevarieterrein naar het westen uitgebreid. Het tracé van de middeleeuwse stadsmuur liep sindsdien midden over het uitgebreide Klevarieterrein. Omdat de stad aan het einde van de dertiende eeuw letterlijk uit haar voegen groeide werd al rond 1300 een begin gemaakt met de bouw van een nieuwe stadsmuur, waardoor het stadsoppervlak driemaal groter werd. Deze tweede ommuring volgt de eerste stadsmuur op een afstand van ca. 350 meter. De terreinen binnen de tweede stadsuitleg zijn lange tijd onbebouwd gebleven, onder meer ten gevolge van de economische terugval aan het eind van de zestiende eeuw. In de middeleeuwen was het gebied tussen de Abtstraat en de Stadsmuur in bezit van het St. Servaaskapittel. De kapittelheren hebben de zone tussen de Tongersestraat en de Brusselsestraat tot in de 17de eeuw vrijwel uitsluitend voor agrarische doeleinden benut. Een tekening die Valentijn Klotz in 1671 van de Abtstraat maakte, geeft ook die indruk. Pas in de 17de eeuw worden er delen van het Klevariegebied overgedragen aan andere partijen, zoals de belangrijke schenking aan de zusters van Calvariëberg, die zich in 1628 met 6 zusters in een klein boerderijtje dicht bij de stadsmuur hadden gevestigd. Dit huisje vormde de kiemcel van het klooster Calvariëberg dat in 1710 met een opvallende kloosterkerk in barokke stijl werd uitgebouwd. Na de onteigeningen in de periode van de Franse overheersing volgt in het begin van de 19de eeuw een kort intermezzo van industriële activiteiten. Maar vanaf 1821 wordt het Klevariegebied geleidelijk verdicht met de bebouwing van het Algemeen Burgerlijk Ziekenhuis. Van deze 19de eeuwse ziekenhuisbebouwing herinnert alleen nog de hoge witgeschilderde bebouwing van het complex Abtstraat 2. De achterzijde van deze bebouwing uit 1821 is ook zichtbaar vanaf het binnenterrein van Klevarie.

Stedenbouwkundig plan Klevarieweide, 1949

In de loop van de twintigste eeuw werden verschillende delen van het Klevarieterrein (Klevarieweide) bij de stad gevoegd. In de jaren tussen 1925 en 1935 werd eerst de oostzijde van de Hertogsingel bebouwd met herenhuizen en in 1949 werd een plan ontwikkeld voor een nieuwe woonstraat (nu St. Servaasbolwerk), waarvan alleen de westzijde werd bebouwd met identieke woningen. In het plan uit 1949 was parallel aan het St. Servaasbolwerk ook een verbinding voorzien tussen de Polvertorenstraat en de Jekerstraat, maar deze verbinding is niet geëffectueerd, omdat de verbinding precies in het tracé van de oude stadsmuur was geprojecteerd.

Schoormuur gezien vanuit het zuidoosten, foto 2009

Adres:

St. Servaasbolwerk

Objectnaam:

Schoormuur aan de Polvertorenstraat

Status:

Kenmerkend

Objectomschrijving:

Schoormuur van de tweede middeleeuwse stadsommuring. De schoormuur werd pas aan het eind van de 18de eeuw aan de oostzijde van de stadsmuur opgericht. Een identieke schoormuur werd aan de andere zijde van de Tongersepoort opgetrokken en deze is nu nog zichtbaar in de tuin van het vml. Jezuïetenklooster.

De schoormuur is opgebouwd met mergelblokken en bezit een bekleding van baksteen. Tegen de buitenschil staan op regelmatige afstanden van ca. 15 meter bakstenen steunberen aan beide zijden van de schoormuur. De huidige buitenschil dateert uit de 19e eeuw en bestaat uit schuinopgemetselde muurvakken die tussen de steunberen zijn aangebracht.

Waardering:

Het restant van de schoormuur is van cultuurhistorisch belang voor de geschiedenis en de ontwikkeling van de stad Maastricht. De schoormuur is een van de weinige delen die van de vroegere schoormuren behouden bleef. De muur is ook van belang als voorbeeld van de constructiewijze van een grondkerende schoormuur.

De schoormuur is vormt samen met de bomengroep een beeldbepalende structuur in het parkensemble van het Klevarieterrein.

Schoormuur gezien vanuit het zuidwesten, foto 2009

Richtlijnen:

Het zichtbaar laten van het oorspronkelijke materiaal van de tweede omringing is wenselijk.

De bekleding van de schoormuur dient op meerdere plekken hersteld te worden en de begroeiing van klimop-planten moet regelmatig verwijderd worden in overleg met een deskundige groenadviseur.

Parkaanleg in de tuin van het Klevarieterrein in de situatie rond 1960

Bomengroep aan de zuidzijde van de Aldenhoffflat, foto 2009

Groenstructuren:

Inleiding:

Deze inventarisatie beperkt zich tot bomen en groenstructuren met cultuurhistorische waarde.

Adres:

St. Servaasbolwerk

Objectnaam:

Parkaanleg bij Aldenhofflat

Status:

Kenmerkend

Objectomschrijving:

Parkaanleg aan de noord- en zuidzijde van de bejaardenflat Aldenhof. Aanvankelijk werd het park aan de zuidzijde begrenst door de Polvertorenstraat, maar door de aanleg van het parkeerterrein is een groot deel van de parkinrichting verdwenen. In oorsprong telde dit park verschillende groene plantsoenen tussen kronkelende paden. De grote boomgroepen aan de noord en zuidzijde van de Aldenhofflat stonden hier al in 1953: bij de stedenbouwkundige dispositie van de bejaardenflat werd ook rekening gehouden met deze twee boomgroepen. In de kleine dierentuin achter het pand Abtstraat 10 is een stronk van een eeuwenoude Ginkgo Biloba bewaard gebleven. Dit exemplaar is het restant van de eerste Ginkgo Biloba die vanuit China door een Franciscaner monnik in Nederland werd ingevoerd aan het eind van de 18de eeuw. Van dit exemplaar zijn stekken verspreid over belangrijke botanische tuinen (oa. de Hortus Botanicus te Leiden). Op de aarden wal van het talud bij de schoormuur staan enkele hoge lindebomen.

Ginkgo Biloba in de tuin van Klevarie, foto 2009

Richtlijnen:

Behouden van de Ginkgo, omdat deze van uitzonderlijke cultuurhistorische waarde is

De hoge lindebomen op de schoormuur (noordelijke helft) dienen geïnspecteerd te worden.

Lindebomen op de grondwal langs de schoormuur aan de westzijde van het Klevarieterrein

Beeld graaf d'Artagnan tegen de zuidzijde van de schoormuur. M. Camps, 1954 situatie

Kunstwerken:

1.

Beeld van Graaf D'Artagnan aan de zuidzijde van de schoormuur. Het beeld is in 1954 vervaardigd door Mathias Camps als afstudeerwerkstuk op de Maastrichtse Stadsacademie. In 1973 werd het beeld geplaatst in het Waldeckpark ter herinnering van de 300ste sterfdag van graaf d'Artagnan, die op deze plek zou zijn gesneuveld.

In 1977 verhuisde het beeld naar de tuin van het zorgcentrum Beatrix aan de Tongerseweg en tien jaar later werd het geplaatst bij de schoormuur van het Klevarieterrein.

D'Artagnan is gekleed in de uitrusting van de witte Muskietiers. Hij staat klaar voor de aanval en trekt zijn zwaard.

2.

Reliëfvoorstelling van Maria van Smarten in een van de blinde ramen van de kloosterkapel aan de zijde van de Calvariestraat. Maria is ten voete uit voorgesteld terwijl haar hart door een zwaard wordt doorboord: het onderschrift luidt: "speCVLor DoLorVM" (spiegel van de smarten), waarbij de hoofdletters ook als Romeinse cijfers kunnen worden gelezen en dan het jaartal 1710 vormen. Hiernaast bevindt zich een ander tijdvers met de tekst in een ruitvormige steen: "In.CaLVarIo / patIenteM / DILIge" (bemin de Lijdende op de Calvarieberg): de hoofdletters vormen eveneens het jaartal 1710. Dit jaarvers heeft waarschijnlijk in de kopgevel van de kapel gezeten. Het hekwerk op de erfscheidingsmuur aan de zijde van de Calvariestraat heeft geen cultuurhistorische waarde. Dit hekwerk is hier rond 1960 geplaatst en de vormgeving van het hek is geïnspireerd op de oude hekwerken van de Servaasbrug. In het oorspronkelijk hek zijn de ornamenten van gietijzer en bij het hekwerk langs de Calvariestraat zijn deze decoraties in smeedijzer nagebootst.

Reliëfvoorstelling van Maria van Smarten, 1710

Reliëf van een Calvarievoorstelling.
Ontwerp Ch. Vos, 1938. Geplaatst in 1965

3.

Reliëf van een Calvarievoorstelling.

Het hardstenen reliëf toont de gekruisigde Christus tussen Maria en Johannes. Het beeld is vervaardigd door de beeldhouwer Charles Vos.

Het kruishout vult het reliëf over de volle hoogte en breedte.

De banderol met de tekst INRI is in het midden van de dwarsbalk aangebracht. Het hoofd van Christus rust op zijn rechter schouder. Zijn armen zijn lichtgebogen weergegeven. In het midden van zijn handen zijn grove spijkers aangebracht. De lendedoek eindigt in een punt aan de linkerkant van Jezus. Links en rechts van het kruis zijn als achtergrond Maria en Johannes afgebeeld. Zij hebben hun handen omhoog geheven en kijken naar Christus.

Het beeld werd in 1938 door Charles Vos vervaardigd voor de Paterskerk in Sittard, maar de inzamelingsactie bracht niet voldoende geld op om het beeld aan te schaffen. In 1965 werd het beeld na bemiddeling van architect W. Schellinx door het bestuur van het Burgerlijk Ambestuur aangekocht en geplaatst tegen de westgevel van het kanunnikenhuis.

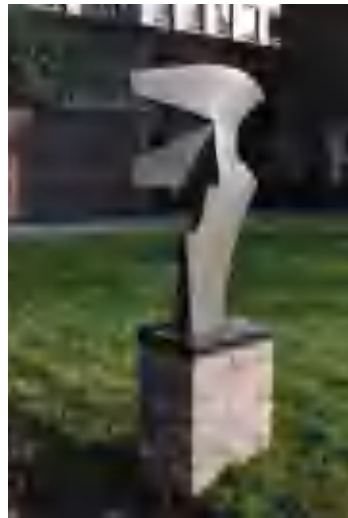
Reliëf tegen de zuidwand van de
kloosterkapel. Toegeschreven aan Ch. Vos

4.

Klein hardstenen reliëf tegen de zuidwand van de kloosterkapel met een voorstelling van twee ziekenzusters aan het ziekbed van een oudere man. Op de achtergrond de gekruisigde Christus. Toegeschreven aan Charles Vos.

Beeld van een zittende figuur met een duif (Noach?) toegeschreven aan F. Timmermans

Bronzen sculptuur van een abstracte figuur. Toegeschreven aan L. Willems

5.

In de tuin van Klevarie staan nog twee kunstwerken zonder cultuurhistorische waarde en deze werken kunnen naar een andere locatie overgeplaatst worden: het betreft een beeld van een zittende figuur met een duif (Noach?) aan de oostzijde van Verpleegkliniek Klevarie (zijde Abtstraat). Dit beeld is vervaardigd van een roze gekleurde kunststeen en wordt toegeschreven aan Frans Timmermans. In de zuidoosthoek van het Klevarieterrein bevindt zich nog een bronzen sculptuur van een abstracte figuur. Deze sculptuur wordt toegeschreven aan de beeldhouwer Lex Willems.

Conclusies en aanbevelingen:

1. Tracé Stadsmuur, Stadsgracht, Jekerkanaal en schoormuur.

Voorafgaand aan de graafwerkzaamheden t.b.v de parkeergarage onder het Atriumgebouw moet een archeologische prospectie uitgevoerd worden, waarna bepaald kan worden of het mogelijk en zinvol is om de fundamente van de stadsommuring en/of Jekerkanaal in de toekomstige garage als relict te behouden.

2. Jekerkanaal

Indien het Jekerkanaal wordt aangesneden door de parkeergarage luidt het advies om dit op een of andere manier zichtbaar te maken in de structuur van de parkeergarage. Mogelijk kan de dwarsdoorsnede of het bovenaanzicht van het kanaal, de gracht en de muur zichtbaar blijven of gevisualiseerd worden. Het verdient de voorkeur om een toegang tot het kanaal voor de toekomst veilig te stellen. In de Tweede Wereldoorlog is een toegang gegraven aan de noordwestzijde van de VML. Tongersepoort. De schacht had een diepte van negen meter en werd met betonnen ringen bekleed. Wellicht kan de toegang tot deze schacht weer opgezocht worden om het kanaal te inspecteren.

Wellicht kan het aquaduct van het Jekerkanaal opnieuw een functie krijgen als infiltratiezone. Een onderzoek naar de mogelijkheden en gevolgen van infiltratie moet nog nader onderzocht worden: vgl. ook het Waterplan van Witteveen en Bos (2006).

Het Jekerkanaal kan vanuit de parkeergarage met behulp van een periscoop en verlichting zichtbaar worden gemaakt.

3. Sortie de Bres

Hoewel een groot deel van Sortie De Bres juist buiten het plangebied ligt, wordt de wens uitgesproken om deze ingang aan de stadszijde weer zichtbaar te maken.

4. Overige archeologische resten

Of er bij andere bouwwerkzaamheden op het Klevarieterrein archeologisch onderzoek wordt vereist, hangt af van de definitieve plannen.

5. Abrahamslook

Een herinnering aan de Maastrichtse buskruitramp van 1761 is wenselijk.

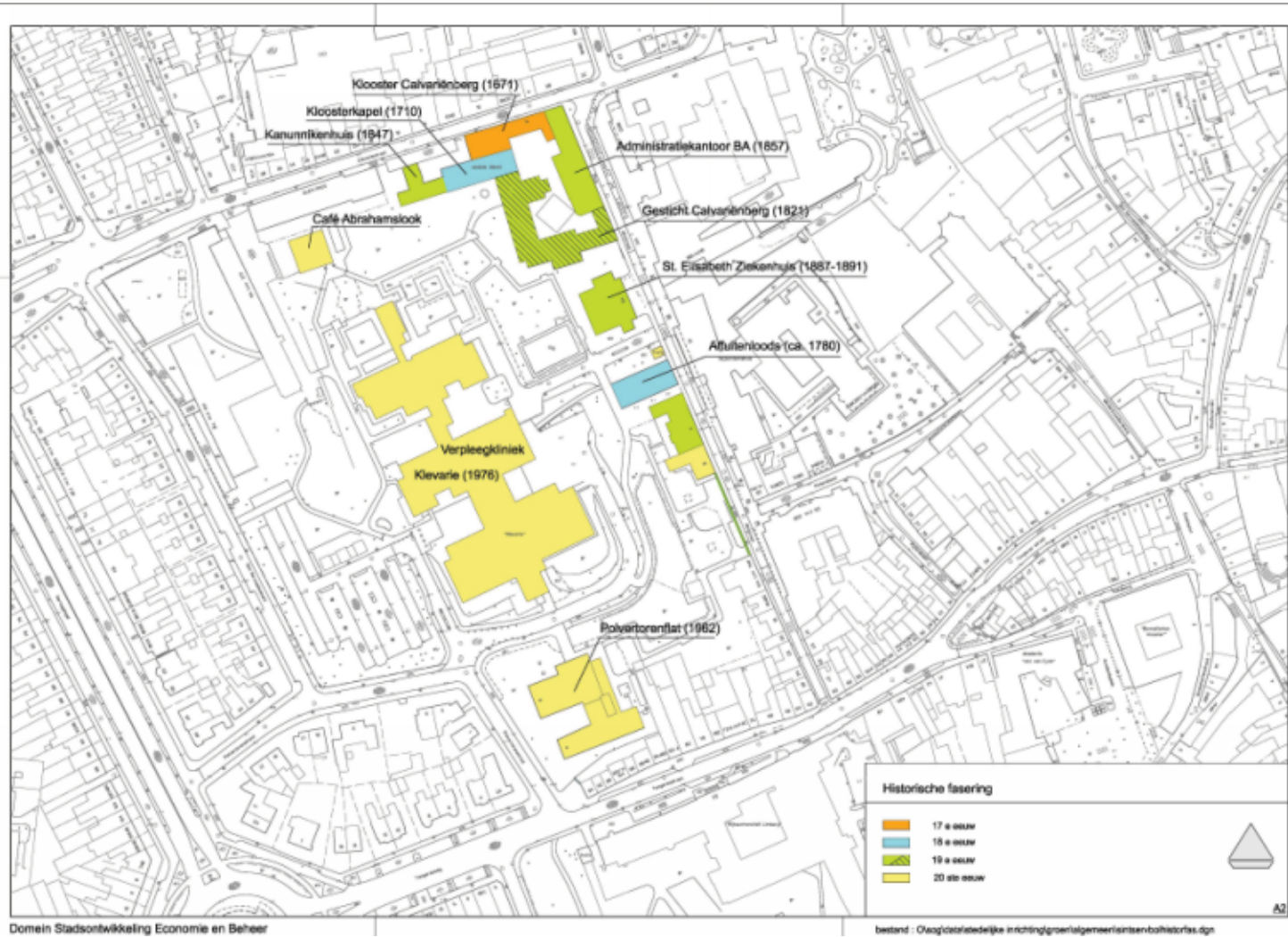
6. Monumenten

De Cultuurhistorische waardevolle monumenten bevinden zich vooral in de randen van het bouwblok. Randvoorwaarden voor de Rijksmonumenten en het gemeentelijk erfgoed zijn in de voorgaande paragraaf in afzonderlijke richtlijnen meegegeven.

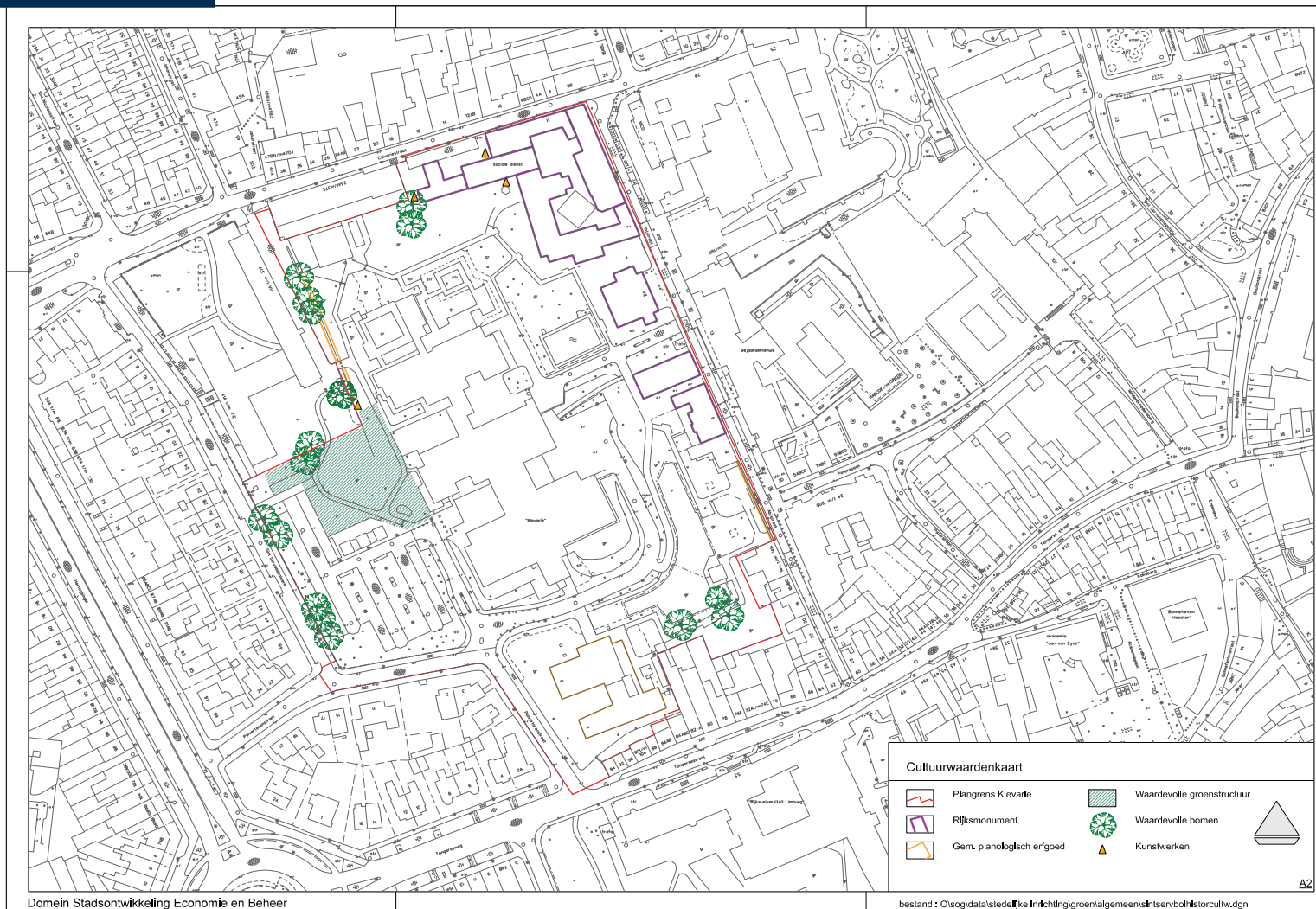
7. Openbare ruimte

Vanuit cultuurhistorisch oogpunt wordt aanbevolen om de verschillende onderdelen van de voormalige vestingwerken te betrekken bij de inrichtingsplannen voor het binnenterrein van Klevarie. Hieronder wordt verstaan dat het tracé van het Jekerkanaal, de middeleeuwse stadsmuur, de stadsgracht en de achttiende eeuwse schoormuur door middel van markeringen herkenbaar worden gemaakt en met behulp van informatiedragers of moderne communicatietechniek begrijpelijk worden gemaakt.

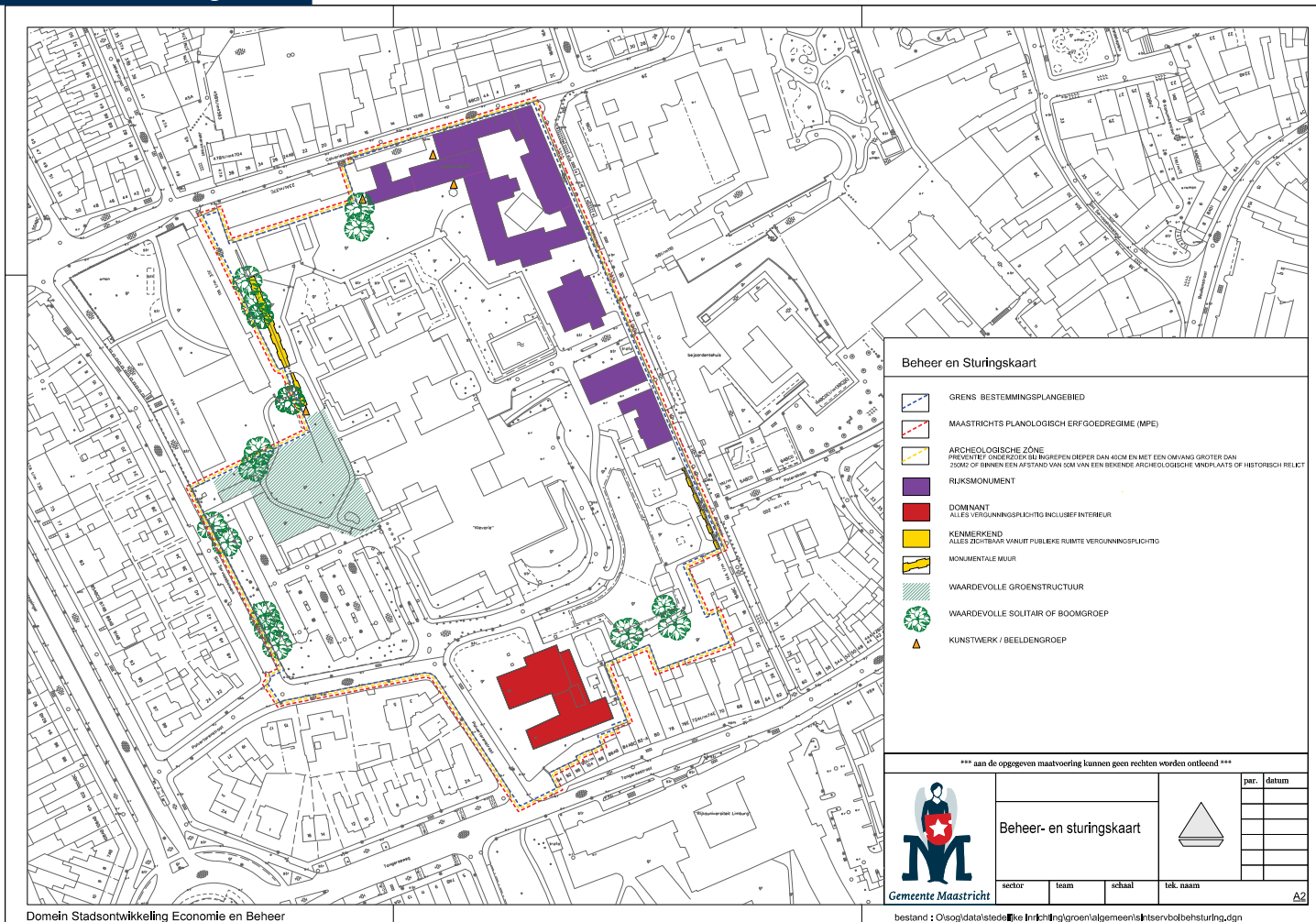
Historische fasering:

Cultuurwaardenkaart:

Beheer- en sturingskaart:

TOELICHTING

De beheer- en sturingskaart regelt de juridische bescherming van de cultuurhistorisch waardevolle gebieden en karakteristieke gebouwen.

Daarnaast worden in het bestemmingsplan richtlijnen geboden voor toekomstig beheer, versterking en ontwikkeling. Hiermee ligt het primaire toetsingskader voor bouwvergunningen en vrijstellingsaanvragen vast. De grens van het archeologisch attentiegebied valt samen met de contour van de grens van het bestemmingsplan. De grens van het Maastricht planologisch erfgoed (MPE) valt ook samen met de contour van de grens van het bestemmingsplan.

TABEL VAN DE STATUS VAN GEBOUWEN EN OBJECTEN

ADRES	BENAMING	STATUS
Abelstraat 2	Vrijl. Administratiekantoor van het Burgerlijk Ambestuur	rijksmonument
Abelstraat 2 (aan de zijde Calvariestraat)	Kievanekeuze	rijksmonument
Abelstraat 2a	St. Elisabeth-gasthuis	rijksmonument
Abelstraat 4	Affundode	rijksmonument
Abelstraat 4	onderwijsgebouw IJM	rijksmonument
Abelstraat 6	Kantoorpand	geen status
Abelstraat ong.	Muur met rondboogpoort en kleinere doorgang	gemeentelijk erfgoed
Polveitorenstraat 4	Versteegstapel	gemeentelijk erfgoed
Polveitorenstraat 5	hoofdgebouw verpleeghuis Vivre	geen cultuurwaarden, archeologische indicatie: op deze plek werd aan het einde van de 18 eeuw een nieuw kruismagazijn gebouwd
Polveitorenstraat bij 5	Café Abrahamides	geen cultuurwaarden
Polveitorenstraat bij 5 binnenterrein Kievane	Sorte aan de bres	archeologische indicatie: nabij deze plek ontbloot in 1761 een kruismagazijn nabij de sortie genaamd aan de schuur (na 1761 sorte aan de bres)
K. Serebasbolwerk Polveitorenstraat	Trane van het IJkerkansaai	archeologische indicatie: dwars over het binnenterrein van Kievane loopt het tracé van het IJkerkansaai dat hier op een diepte van ca. 5-8 meter ligt
Polveitorenstraat bij 6 binnenterrein Kievane	Réstanten schoorsteen	gemeentelijk planologisch monumentenregime & archeologische indicatie
Tuin achter Abelstraat 1/1	Cirigo Bilaba	werke geïnspireerde: Cirigo Bilaba uit Nederland inwerd hier rond 1780 geplant
Abelstraat 2 > zijde Calvariestraat	Kunstwerk: Maria van Smarten	rijksmonument
Abelstraat 2 > huijzijde	Kunstwerk van twee verdelgende zusters	rijksmonument
Calvariestraat	Kunstwerk Calvarie van Charles Vós	rijksmonument
Tuin Kievane	Kunstwerk e. Amagnan van Máthias Camos	geen status
Tuin Kievane	Kunstwerk ábelacte figuur van Lex Willems (toeschiyving)	geen status
Tuin Kievane	Kunstwerk van zittende figuur (Hbach?)	geen status
Hekwerk Calvariestraat	Hekwerk: replica van hekwerk Maastbrug	geen status

LITERATUUR:

- Bisscheroux, N & S. Minis, Architectuurgids Maastricht. Maastricht, 1997.
- Boogard, J. van den & S. Minis, Monumentengids Maastricht. Leiden, 2001, p. 175.
- Brylka, M.F.A., Bouwen in Maastricht: 90 jaar bouwvereniging Sint Servatius Maastricht 1902-1992, Maastricht 1992.
- Gales, B.P.A. (red.). Het burgerlijk armbestuur: twee eeuwen zorg voor armen, zieken en ouderen te Maastricht, 1796-1996 / deel I, Maastricht 1997, pp. 113-123.
- Gales, B.P.A., Twintig eeuwen Maastricht, de Maastrichtenaren en hun armen en zieken. Ach Lieve Tijd, Waanders, Zwolle 1995, p. 367-386.
- Graatsma W.P. & I. Paulussen, Charles Vos. Straatbeelden, Maastricht, 1988.
- Kessen, A. "Een ondergronds inundatiekanaal te Maastricht", De Maasgouw 1944-45, 10-12.
- Luijten, J.J.G. en F. Roebroeks, Calvariënberg, Maastrichts Silhouet 26. Maastricht, 1988.
- Marres, W. en J.F. van Agt. De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst: Geïllustreerde Beschrijving uitgegeven door de Rijkscommissie voor de Monumentenbeschrijving. Deel I-V. De Monumenten in de gemeente Maastricht, Den Haag, 1953, pp. 581-582.
- Martin, A.M., Tussen traditie en vernieuwing. Ruimtelijke transformaties van Maastricht 1650-1905. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen, 1997.
- Morreau, L.J., Uit de geschiedenis van de vesting Maastricht, De Maasgouw 88 (1969), p. 66-104 en 90 (1971) p. 74-98.
- Morreau, L.J. Bolwerk der Nederlanden. De vestingwerken van Maastricht sedert het begin van de 13e eeuw. Assen, 1979.
- Morreau, L.J., Uit de Geschiedenis van de middeleeuwse stadsomsluitingen van Maastricht. Om de Vesting 2 (1987), p. 37-41
- Notermans, J., Klevarie en Vesting. Om de Vesting 23 (2008), pp. 44-52.
- Notermans, J., Atlas van historische vestingwerken in Nederland. Deel Limburg. Stichting Menno van Coehoorn. Utrecht, 1998.
- Rutten, W.J.M.J. & J.C.J.M. Starmans, St. Annadal, geschiedenis van het Maastrichtse ziekenhuis 1950-1985. Maastricht, 1987.
- Satijn, P.G.H., 'Bejaardencentrum "St. Servatius" te Maastricht, JHA Huysmans, bouwkundig weekblad 1957, pp. 61-65.

COLOFON

Gemeente Maastricht;
Dienst Stadsontwikkeling, Economie en Beheer.
Maastricht, 2009

Onderzoek & Rapportage Cultuurwaarden: Servé Minis

Foto's: Historisch Centrum Limburg

Tekeningen: Gerard van Wees

Lay-out: Jan Schelling

Copyright: Gemeente Maastricht

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de gemeente Maastricht.
